

BOEKBESPREKING

WILLEM MARINUS DUDOK

Dudok vond in de jaren '20 een moderne vorm in zijn architectuur, die aanvaardbaar was voor grote bevolkingsgroepen. Tegelijk distancieerde hij zich daarmee van een nieuwe architectuurstroming als het functionalisme. Het kubistische Raadhuis – *de bekroning van zijn zoektocht naar de esthetische vorm in traditionele zin* – werd Dudoks grafsteen op zijn loopbaan. Architectuurhistorici verweten hem daarna alleen nog met gemaniëerde herhalingen te zijn gekomen en zwegen zijn werk vrijwel dood. Maar Dudok verdient een opvallender plaats in de architectuurgeschiedenis.

Dat is – in het kort – de opvatting van Herman van Bergeijk, neergelegd in het laatste hoofdstuk van zijn in boekvorm verschenen dissertatie over architect-stedebouwkundige Willem Marinus Dudok (1884-1974). Of zijn boek een bijdrage aan het door hem beoogde eerherstel zal betekenen moet nog worden afgewacht. Het omvangrijke werkstuk is in vakkringen met gemengde reacties ontvangen. Met enthousiasme door de Dudok-stichting, die natuurlijk elke poging om het hele oeuvre van Dudok in kaart te brengen toejuicht. Aan de andere zijde van het spectrum van de oordelende deskundigen het zeer kritische commentaar van Manfred Bock in *de Architect* (1995-10). In een aantal vileine passages ontpopt deze zich als een criticaster, die – volgens insiders – vooral geïnspireerd was in het vereffenen van een oude rekening met de schrijver. Dat geeft te denken, maar niettemin is een deel van de bezwaren van Bock m.i. juist.

Ik meng me niet in het koor van deskundigen, maar beoordeel het werk als *geïnteresseerde liefhebber*. Op die categorie richt zich de uitgever ook doelbewust in de promotie van het livijge en kostbare boekwerk. En om maar meteen de toon te zetten: het is een prachtig uitgevoerd boek, maar de toegankelijkheid van het werk is me niet meegevallen.

Van Bergeijk heeft in zijn boek gekozen voor een tweedeling: een beschrijving naar thema's en

Willem Marinus Dudok (1884-1974)

een beredeneerde catalogus met een opsomming van Dudoks werk in chronologische volgorde. In principe zou dit een goed concept kunnen zijn, maar de uitwerking laat te wensen over. Vooral in de hoofdstukken, waarin ontwikkelingen van de vormtaal van Dudok worden beschreven, tast je als lezer vaak in het duister. De beschrijving van gebouwen die worden besproken maakt een visualisatie onontbeerlijk. De afbeeldingen in dit deel van het werk zijn echter beperkt en volgen niet altijd de chronologie van het verhaal. Een duidelijke verwijzing naar de catalogus ontbreekt. Je moet als je iets wilt vinden speuren naar een jaartal in de tekst om dan de catalogus door te worstelen. En dan nog vind je vaak niet wat je zoekt. Een register ontbreekt.

De afgebeelde tekeningen zijn door hun formaat vaak onleesbaar. Een foto zou dan uitkomst kunnen bieden (en ze hoeven niet eens zo mooi te zijn als de prachtige serie van Cas Oort-

huys in het boek). Maar van de *Zuiderhof* bijvoorbeeld, een laat hoogtepunt uit Dudoks werk, ontbreekt elke afbeelding op een haast lege pagina (320). De talrijke woningbouwprojecten zijn – zelfs voor Hilversummers – moeilijk te traceren omdat duidelijke kaartjes ontbreken.

De gekozen opzet van een beschrijving en een catalogus biedt mogelijkheden, maar creëert ook problemen. De uitgebreide uitleg in de beschrijvende hoofdstukken is door het ontbreken van onderscheidende paragrafen (en het kleine lettertype) soms moeilijk leesbaar. In de catalogus komt een deel van de tekst weer terug, terwijl enkele afbeeldingen in beide delen voorkomen. Hierdoor is het werk omvangrijker geworden dan wellicht nodig was.

Het is de vraag of dat de schrijver verweten kan worden. De uitgever richt zich op de markt en heeft de verantwoordelijkheid voor de vormgeving. Hij heeft – naar het mij voorkomt – de omvorming van een dissertatie naar een publieksgerichte uitgave onderschat. Met een betere redactie zou een groot deel van de bezwaren te voorkomen zijn geweest.

Van Bergeijk is geen paladijn van Dudok. In het inleidende hoofdstuk wordt Dudok geschilderd als een onbuigzame, autoritaire man, waarmee maar moeilijk viel samen te werken. Dat leidde tot veel conflicten met ambtenaren en het politieke systeem van de democratie. Dudok is de man die hiërarchie voorstaat en wel bepaalt wat goed voor anderen is. *Eigenlijk vond hij alleen in Hilversum de ideale biotoop, waar hij lange tijd kon gedijen en de ontwikkeling van de stad naar zijn hand kon zetten.*

In het hoofdstuk over volkswoningbouw (alleen in Hilversum al meer dan twintig woningbouwcomplexen) komt hij naar voren als een weliswaar maatschappelijk bewogen maar niet wezenlijk geëngageerd architect. En de *wijkgedachte*, het naoorlogse concept voor een harmonieuze vorm van samenleven op buurtniveau, zag hij als een rudiment van de oorlogstijd en niet als blijvende inspiratiebron voor de vormgeving van een stad. Daarin kreeg hij gelijk.

Dit laatste (en veel meer interessante stof) is te lezen in het uitgebreide hoofdstuk over Dudoks activiteiten als stedebouwer. Zo ook over het

Een detail van de Julianaschool te Hilversum, en ontwerp van Dudok (foto Goois Museum).

kernplan voor Hilversum, dat in de catalogus wat verstopt zit. Waarom wordt dit plan daar onder één nummer gebracht met andere in de oorlog ontworpen gebouwen? En waarom is van dit (nooit gerealiseerde) plan geen enkele afbeelding opgenomen? Het is – zeker voor Hilversummers – een intrigerend onderwerp.

In dit deel wordt verder veel aandacht geschonken aan de 5-jarige periode die Dudok wijdde aan de stadsuitbreidingen van Den Haag. Dat zijn avontuur in het na-oorlogse Den Haag met een kater eindigde had veel te maken met het ontbreken van macht, die hij in Hilversum wel had en gebruikte om zijn visie door te drukken.

Wat ik miste in het werk was enige beschouwing over de invloed die de muziek in leven en werk van Dudok betekende. Hij kwam uit een muzikaal nest, speelde zelf piano en zijn vrouw viool. Hij liet zich bij zijn werk inspireren door Bach, Brahms en vooral Mahler. Welke invloed ging er van die muziek uit op zijn werk? Toegegeven, glad ijs voor een wetenschapper, maar een poging tot analyse waard. Het motto *Lied von der Erde* dat Dudok aan een ontwerp van het

beursgebouw voor Rotterdam meegaf met een poort als *contrapunt* voor een toren (p.50) of een tekst over dorpsbouw die weliswaar kamermuziek is, maar orkestraal gedacht kan zijn (p.71) boden daarvoor interessante aanknopingspunten.

Samengevat, een prachtige uitgave met veel goede informatie en mooie afbeeldingen. Het is een goede zaak dat bijna het hele oeuvre van Dudok werd gecatalogiseerd. Veel archiefmateriaal is nu onder de aandacht gebracht en dat kan aanleiding geven tot verder onderzoek en mogelijk tot een herwaardering van de architect-stedebouwkundige Dudok. Het is echter een bezwaar dat het boek zowel voor de vakman als voor de liefhebber niet echt goed toegankelijk is. Het had overzichtelijker, beknopter en toch completer gekund. De uitgever heeft de omzetting van een dissertatie naar een publieksuitgave wat mij betreft onderschat.

JEL

Willem Marinus Dudok, Architect-stedebouwkundige 1884-1974, door Herman D. van Bergeijk, proefschrift ter verkrijging van het doctoraat in de Letteren aan de Rijksuniversiteit van Groningen. Formaat 220x280mm, 344 pagina's, genaaid gebonden stofomslag, 425 illustraties waarvan veel in duotoon. Uitg. V+K Publishing, Naarden. ISBN 90 6611 1445. Prijs tot 31/12/1995 f 125,-. Daarna f 159,90.

DE JOODSE GEMEENSCHAP IN 'S-GRAVELAND

Op vrijdag 13 oktober jongstleden zag een publikatie het licht waarvan de wordingsgeschiedenis bijna 8 jaar in beslag nam. De heer Fecken, amateur-historicus te Kortenhoef, besteedde deze periode aan onderzoek van een grondigheid en uitputtendheid die (helaas) hier in de streek nog zelden voorkomen. Om de geschiedenis van de vroegere joodse gemeenschap in 's-Graveland en Kortenhoef vast te leggen, bezocht hij een groot aantal archiefdiensten en bibliotheken. In zijn inleiding bij het boek zegt Fecken getracht te hebben de biografieën van de joodse families te beschrijven. Dat is niet het enige wat het boek biedt. Na een summier beschrijving over de positie van de joden in Europa

in het verleden te hebben gegeven, leidt Fecken ons langs alle facetten van het joodse leven in de beide dorpen. De eerste joodse bewoners, de Franse tijd en de negentiende eeuw vormen korte hoofdstukken. Vervolgens wordt uitgebreid ingegaan op het ontstaan van de 'sjoel' te 's-Graveland en de afscheiding van Hilversum. Dan volgen o.m. beschrijvingen van de ontwikkeling van de gemeente, de regels waaraan men zich hield, de totstandkoming van de begraafplaats, de armenzorg en de groei en afname van de joodse bevolking.

Naast levensbeschrijvingen van enkele andere joodse ingezetenen wordt vooral uitgebreid stilgestaan bij de familie De Leeuw (oorspr. Levie). Deze familie was dan ook van groot belang voor de gemeente. Zo was Heijman de Leeuw de stuwende kracht achter het stichten van de synagoge. Door het raadplegen van kadastrale en notariële archieven wist Fecken gegevens boven water te halen over welstand, beroep, woonadressen en wedervaren van deze De Leeuw en zijn nazaten.

Elk hoofdstuk wordt direct gevolgd door bronvermeldingen maar ook maakt de auteur in de tekst regelmatig gewag van de problemen die hij bij zijn onderzoek ondervond en hoe hij deze wist op te lossen. Zo ontstond behalve een geschiedschrijving ook een verslag van een onderzoek.

De joodse gemeenschap bestond voor de tweede wereldoorlog nog maar uit enkele personen. Fecken voelde zich verplicht ook de nazaten van hen die al eerder de dorpen verlieten te volgen tot aan, voor velen, hun dood in de concentratiekampen. Bij de aanbieding van het boek in het gemeentehuis van 's-Graveland maakte de burgemeester bekend dat op het huis Noordereinde 17/19 te 's-Graveland, de lokatie van de synagoge en van de slagerij van de familie De Leeuw, door de gemeente een herinneringsplaquette zal worden aangebracht.

CMA

De Joodse gemeenschap in 's-Graveland en Kortenhoef 1730-1945 door Wim Fecken. – Kortenhoef, 1995. Ill., met reg.

Het boek is te verkrijgen voor de prijs van f 37,50 bij boekhandel CW 79 te Kortenhoef of door telefonische bestelling bij de auteur, tel. 035-6560226.